

Lucian DUMITRESCU*

**DEZVOLTAREA ECONOMICĂ DIN ROMÂNIA
CA MEMBRĂ A UNIUNII EUROPENE.
CE ESTE UNIUNEA EUROPEANĂ?**

**Romania's Economic Development as an EU Member.
What is the European Union?**

Abstract: *My presentation sets out to explore Romania's economic development as an EU member. But in order to understand that, one needs to capture the underdevelopment trends of the local economy before Romania joined the EU. For no country with deep-seated institutional problems has instantly reversed its economic trend just by joining a political organization. Therefore my presentation will bring to the forefront the impact that a low-capacity state usually has had on economic development.*

Second of all, considering that the EU might be a Sektoraalstaat, one also needs to understand the power relations specific to a supranational entity in order to have a better grasp on the economic development of a low-capacity state under such circumstances. As a public authority, the European Union is less than a state, but more than an international organization. "Entity", "geopolitical actor", "multi-level governance" are examples of inaccurate terms that have been used to capture the meaning of a political organization with a diffuse physiognomy. Therefore, another aim of my presentation will be to unpack the meaning of the European Union, starting from the premise that the Weberian definition of the state lacks the flexibility to encompass the actual sense of the EU. By employing an approach specific to economic sociology, I pay particular attention to the social and economic effects engendered by the export of European institutional model to Eastern Europe with an emphasis on Romania.

Keywords: *development, underdevelopment, economic imperialism, neoliberalism, European Union.*

* Ph.D., Institute of Political Sciences and International Relations, Romanian Academy; dulust@gmail.com.

Date submitted: 04 September 2015

Revised version submitted: 19 October 2015

Accepted: 14 November 2015

* * *

Ce este Uniunea Europeană?

Punctul de interes al textului îl constituie proiecția de putere a Uniunii Europene, mai exact mecanismele prin intermediul cărora influența Bruxelles-ului se exercită asupra statelor membre ale Uniunii Europene. Dezbateră este preponderent economică, dar se impun și o serie de considerații de ordin politic, al căror scop este îndoit. Pe de o parte, să evidențieze sensul sau sensurile politice ale Uniunii Europene, iar pe de altă parte să arate, succint, că mai ales pentru statele care au glisat constant între periferia și semi-periferia sistemului mondial modern – România fiind un exemplu în acest sens – politicul poate fi detașat de economic doar la nivel ideal tipic. Într-adevăr, sensul politic al Uniunii Europene continuă să fie cețos. E sibilinic chiar și în situația în care îl traducem cu formule post-moderne – guvernamentalitate (Foucault), câmp politic (Bourdieu) sau sferă publică (Habermas) -, fiindcă conceptele moderne sunt deja revolute. Indiscutabil însă, Uniunea Europeană reprezintă un centru de putere.

Cu privire la sensul sau sensurile politice ale Uniunii Europene, dezbateră este departe de a se fi terminat. Chestiunea relevă cel puțin două aspecte. În primul rând scoate la iveală noutatea arhitecturii instituționale europene, de tip postmodern, ce vizează manufacturarea unei umbrelor politice peste actori politici consolidați, respectiv statele-națiune. Exercițiul aspirării diferitelor atribute ale suveranității naționale pentru a le transfera apoi la nivel european, în condițiile ambiției politice de a asigura simultan legitimitatea Uniunii Europene și pe aceea a statelor-naționale, e unul fără precedent. De regulă, procesul de legitimare a unei noi instituții politice, iar statul-națiune e cel mai bun exemplu în acest sens cu referire la perioada modernă, s-a derulat prin subminarea sistematică a credibilității și suveranității instituțiilor concurente. Al doilea aspect reliefat de dezbateră neîncheiată despre sensurile Uniunii Europene vizează lipsa consensului politic la nivelul Uniunii Europene, evident în bâlbele privind acțiunea externă în cazuri devenite deja clasice – fosta Iugoslavie, conflictul din Georgia -, precum și diferențele majore existente în rândul intelectualilor care explorează sensurile Uniunii Europene. Viziunea despre Uniunea Europeană care prinde contur din ce în ce mai accentuat astăzi este aceea potrivit căreia Uniunea Europeană ar constitui un proiect anti-geopolitic¹, care își propune să elimine granițele² dintre statele membre, să împartă atributele suveranității naționale, să renunțe la episoadele controversate ale istoriei naționale, să propună un patriotism neutru din punct din punct de vedere emoțional, este vorba despre patriotismul constituțional inventat și

¹ Kuus 2014.

² Nu chiar pe toate, spațiul Schengen instuind granițe „europene” între statele membre ale Uniunii Europene.

promovat de Jürgen Habermas, să renunțe la viziunea modernă, socotită vetustă, asupra securității pentru a o adopta pe cea post-modernă focalizată pe individ și mai puțin pe stat etc. În esență deci, Uniunea Europeană pare să evolueze către încarnarea instituțională a idealului iluminist, respectiv o arhitectură civilizațională din care diferențele etno-culturale să fie eliminate, iar propensiunea rațională spre autonomie și prosperitate a tuturor indivizilor să fie promovată. Obiectivul e desigur unul nobil, însă nu toate statele sunt dispuse să se ralieze la „proiectul uitării” promovat de statele mari ale Uniunii Europene. Îndeosebi pentru statele mici, renunțarea la trecutul lor național, care este fundamental pentru asigurarea legitimității statului și a sensului de unicitate al „comunității cetățenilor”, se poate transforma într-o problemă de securitate politică. Și asta mai ales în contextul în care inegalitățile politico-economice dintre membrii Uniunii Europene sunt marcante, ca de pildă distanța economică dintre statele aflate în zona euro și cele din zona non-euro, diferența politică dintre statele aflate în zona Schengen și cele din afara acesteia, precum și diferențele generate de mecanismul MCV, aplicat doar Bulgariei și României.

Pentru decriptarea semnificației politice a Uniunii Europene se utilizează de regulă două perspective distincte. Una neo-instituționalistă, care consideră că cei mai importanți actori ai Uniunii Europene încetează să mai fie statele-națiune. Protagonistii ar fi mai degrabă instituțiile europene, partidele politice transcontinentale din Uniunea Europeană, corporațiile transnaționale și elitele politice. Viziunea în discuție mizează pe internalizarea masivă și rapidă a valorilor Uniunii Europene de către elitele naționale – politice, economice, intelectuale -, proces prin care loialitatea față de credințele și procedurile afirmate de Bruxelles se va cristaliza facil. A doua viziune utilizată pentru explorarea sensului politic al Uniunii Europene este cea interguvernamentalistă, cu propulsie republicană, care consideră ca statele-națiune renunță temporar la atributele suveranității naționale în favoarea Bruxelles-ului. Drept urmare, în situații excepționale, statele-națiune membre ale Uniunii Europene ar putea revendica aceste atribute ale suveranității naționale. Criza economico-politică din Grecia pare să fi demonstrat că procesul de instituționalizare a Uniunii Europene este ireversibil, cel puțin aparent, fapt care conferă preeminență viziunii neo-instituționalistă în raport cu cea interguvernamentalistă.

John McCormick argumentează că Uniunea Europeană este un stat segmentar (*Sektoralstaat*). Caracteristica principală a statului segmentar este apariția microsferelor transnaționale cu impact direct asupra politicilor Uniunii Europene, microsferă transnaționale care scapă însă reglementărilor guvernamentale. Ceea ce vrea să spună de fapt McCormick este că vor apărea mai multe Europe: o Europă comercială, o Europă energetică, o Europă a statului bunăstării, o Europă agricolă, o Europă preocupată de mediul înconjurător etc. În cadrul fiecăreia dintre aceste microsferă vor exista state ce vor constitui *in groupul* și state care vor forma

*out group*³. Consecința va fi o Uniune Europeană care va tolera, de drept și de fapt, discrepanțele majore de bunăstare, libertate economică și protecție socială între membrii săi. Într-un cuvânt, Uniunea Europeană ca stat segmentar va fi de fapt o Uniune Europeană cu cel puțin două paliere politico-economice: metropolă și periferie.

Uniunea Europeană, imperiu al pieței

Constituirea Băncii Central Europene și introducerea monedei unice europene sunt două dintre cele mai importante prevederi ale Tratatului de la Maastricht din 1992. Ele transformau Uniunea Europeană într-un imperiu al pieței. Din punct de vedere economic, suveranitatea statului constă în capacitatea acestuia de a-și bate propria monedă și de a derula operațiuni financiare prin intermediul băncii centrale. Moneda națională este un element al puterii statului. Ea reflectă starea economiei naționale și abilitatea statului de a conferi siguranță financiară propriilor cetățeni. Banca centrală asigură prin politicile sale stabilitate monedei naționale ce stă sub amenințarea inflației ori a atacurilor speculative. În cazul în care un stat pierde dreptul de monitorizare a monedei naționale prin intermediul băncii sale centrale, atunci statul respectiv devine fie o autoritate locală, fie capătă statut colonial. Pentru Peter Gowan, cea mai importantă consecință a Tratatului de la Maastricht a fost pierderea suveranității economice de către statele semnatare⁴. Excepția notabilă o reprezintă Anglia care s-a învoit să devină membră a Comunității Economice Europene sub rezerva păstrării monedei naționale.

O monedă europeană puternică, capabilă să pună capăt hegemoniei dolarului american și, totodată, să contrabalanseze dominația băncilor americane a fost o realizare importantă, una care a refăcut alonja geopolitică a Vechii Europe. Cu precizarea că ambientul economic al elaborării Tratatului de la Maastricht a fost diferit de cel actual. În 1992, țările Europei occidentale aveau cele mai mari rate de creștere economică de după al Doilea Război Mondial, iar guvernele momentului erau dominate de politicieni favorabili extinderii umbrelei instituționale asupra întregii Europe. Efectele nefaste produse de o Bancă Centrală și de o monedă unică devin însă evidente în vremuri de criză. Dispariția suveranității economice, manifestă prin abilitatea statului de a-și devaloriza moneda națională și de a adopta politici de echilibrare fiscală, se traduce, printre altele, în dispariția locurilor de muncă și în sărăcirea accentuată a întregii populații. Tratatul de la Maastricht a împiedicat statele din zona euro să inițieze politici monetare de natură să contracareze fluctuațiile pieței. Concomitent cu pierderea suveranității economice de către statele semnatare, Uniunea Europeană a devenit un imperiu al pieței.

³ McCormick 2007: 280.

⁴ Gowan 2000.

József Böröcz a încercat să evidențieze sensul politic al Uniunii Europene. În mod evident, argumentează acesta, Uniunea Europeană este o autoritate publică. Această autoritate publică are un buget aprobat de Parlamentul European și Consiliul de Miniștri, organizează alegeri pentru Parlamentul European, are o Curte de Justiție și este înzestrată cu o instituție care aduce cu un guvern, Comisia Europeană. Cu toate acestea, Comisia Europeană nu este, la nivel european, omologul guvernelor naționale. Printre altele și pentru că nu deține monopolul asupra utilizării legitime a forței în limitele unui teritoriu. De aici, continuă Böröcz, imposibilitatea încadrării profilului politici al Uniunii Europene cu definiția clasică a statului propusă de Max Weber. Dar dacă nu este un stat, ce este atunci Uniunea Europeană? Un **meta-stat**, afirmă sociologul maghiar. Adică o organizație politică suprastatală care drenează elementele suveranității naționale a statelor membre. Folosind o viziune apropiată de neo-funcționalism, Böröcz califică Uniunea Europeană drept meta-stat din pricina faptului că Parlamentul European, instituția care ratifică componența Comisiei Europene, este nereprezentativ, media participării la alegerile europene fiind de 26%. Concluzia lui Böröcz este că înțelesul politic al Uniunii Europene nu poate fi deslușit cu ajutorul teoriilor clasice, motiv pentru care el sugerează o abordare alternativă. „O abordare analitică alternativă ar trebui să ia în calcul toate părțile implicate – statele membre, corporațiile naționale europene, interesele de clasă cu anvergură transatlantică, laolaltă cu dinamica sociale, culturale, politice și economice ale publicului politic pan-european, (...) – în cadrul unei rețele unice, complexe și interconectate de actori ce împărtășesc un set comun de interese și preocupări geopolitice”⁵.

Este de văzut însă cum o autoritate publică cu profil politic difuz a devenit o veritabilă forță geopolitică în momentul de față. Böröcz investighează în acest sens mecanisme prin care Uniunea Europeană își difuzează influența. El identifică în acest sens patru mecanisme: *aparatele birocratice ale statelor membre, organizațiile interguvernamentale, procesul extinderii răsăritene și travaliul corporațiilor transnaționale*. Fără să susțină că Uniunea Europeană este un imperiu, sociologul maghiar învederează conduita colonialistă a Bruxelles-ului. Bunăoară, statele care au declanșat procesul de pre-aderare sunt obligate să-și deschidă piețele pentru produsele performanțelor corporațiilor transnaționale occidentale. Procesul de extinderea răsăriteană, un alt mecanism prin care UE își mărește detenta geopolitică, a transformat România și Bulgaria în veritabile protectorate. Numai că de data aceasta, pentru prima dată în istoria lor, România și Bulgaria sunt subordonate unui centru de putere occidental (nu oriental, cum s-a întâmplat până în 1989), mai încheșat ca niciodată din punct de vedere birocratic.

⁵ Böröcz & Sarkar 2005: 166.

Profilarea Uniunii Europene ca imperiu al pieței, sub impulsul statelor occidentale, este confirmată și de Ivan Berend. Pentru istoricul maghiar „Europa Occidentală este singurul jucător major din sistemul mondial care se globalizează rapid ce nu are un bazin propriu de resurse. America Latină și părți consistente din Asia au fost integrate în rețelele de producție ale Statelor Unite și Japoniei pentru a ajuta performanța economică a acestora din urmă”⁶. Certitudinile universitarului maghiar sunt întărite de Samir Amin, care, comparând Uniunea Europeană și Statele Unite ale Americii din punct de vedere geopolitic, relevă câteva dintre slăbiciunile majore ale Uniunii Europene. Dincolo de eterogenitatea politică, alimentată de culturile distincte ale statelor-națiune membre, Uniunea Europeană este caracterizată și de decalaje de dezvoltare importante. În contrast, Statele Unite sunt unitare din punct de vedere politic și cultural, iar clivajele de dezvoltare dintre statele membre sunt minime în raport cu cele dintre regiunile de dezvoltare din Benelux și regiunile de dezvoltare din Bulgaria și România. Aceste aspecte sunt însă secundare după Amin. Ce contează, este că Statele Unite au un acces facil la resursele naturale ale Canadei și ale Americii Latine, ca să nu mai vorbim de influența asupra petrolului din Orientul Mijlociu. Estul Uniunii Europene nu deține resursele naturale pe care Statele Unite le pot valorifica cu ușurință, iar interacțiunea economică dintre Bruxelles și Moscova a fost una marcată de controverse pe întreaga durată a anului 2015. Samir Amin, în ton cu Böröcz, arată că economia Uniunii Europene este dominată de „monopolurile generalizate” ale Occidentului. Teza lui Amin nu e o noutate. Corelația state puternice – corporații transnaționale majore este deja un clișeu în scrierile marxiste despre subdezvoltare. Nu surprinde deci faptul că cei mai importanți „campioni naționali” ai Uniunii Europene s-au dezvoltat în Marea Britanie, Germania, Franța și Benelux. Cu toate acestea, subliniază Amin, aceste companii nu sunt europene. Sunt naționale. Astfel de corporații transnaționale, alături de zona occidentală a Europei, au mai produs și Statele Unite, Japonia și China. Dar nu și fostele țări comuniste și într-o măsură mult mai mică state ca Italia, Spania și Portugalia⁷. Concluzia lui Amin confirmă ideile de mai devreme ale lui Böröcz și McCormick. Ca stat sectorial, după cum remarca McCormick, Uniunea Europeană va reproduce constant decalajele de dezvoltare dintre centru și periferie, în pofida retoricii încurajatoare a recuperării rapide, potrivit căreia statele fost-comuniste se vor apropia curând de standardele politico-economice ale statelor din Occident. Unul dintre motivele pentru care fostele țări comuniste nu vor putea recupera actuala asimetrie economică ține de imposibilitatea acestora de a susține corporații transnaționale proprii, care să concureze pentru un loc pe piață cu corporațiile transnaționale occidentale. Un alt motiv îl constituie statalitatea străvezie, a cărei

⁶ Berend 2009: 2.

⁷ Amin 2014: 90.

capacitate infrastructurală, capacitate de a colecta taxe și impozite și legitimitate nu se compară cu atributele similare ale statelor din Vestul Europei.

Logica imperialistă a economiei

Într-un moment în care competiția economică liberă se apropia de apogeu în Marea Britanie, mă refer la intervalul 1840-1860, burghesia indigenă se dovedea rezervată față de creșterea cadenței expansiunii coloniale. Potrivit lui Lenin, în rândurile burgheziei britanice se vehicula, la acel moment, chiar posibilitatea ca Marea Britanie să renunțe la coloniile sale, o variantă abandonată în scurtă vreme. Și asta pentru că ambientul economic de la sfârșitul secolului al XIX-lea a impus monopolul ca unic remediu de salvare a sistemului capitalist. Odată cu descurajarea competiției libere, creștea și interesul pentru zonele lumii care nu orbitau încă în jurul unui imperiu. După Lenin însă, motivația economică a capitalului nu era veritabilă. Ea escamota un reziduu geopolitic, acela al acaparării de noi teritorii. Apariția cartelurilor, care stabileau toate detaliile producției, de la numărul de unități manufacturate până la prețul acestora, era mărturia convergenței dintre interesele monopolurilor economice și cele ale capitalului bancar. Urmarea alianței dintre capitalul bancar și monopolurile economice a fost apariția unei noi specii de capital, observă Lenin. Era vorba despre capitalul financiar, al cărui vector geopolitic, imperialismul, anunța cântecul de lebadă al sistemului capitalist. „Imperialismul sau dominația capitalismului financiar este ultima fază a capitalismului, în cadrul căreia această diferențiere atinge proporții vaste”⁸. Diferențierea la care se referea Lenin era aceea dintre *rentier*, deținătorul capitalului care trăiește din dobânzile aduse de plasamentele financiare fără să producă însă, și *antreprenor*, insul implicat direct în activitatea productivă. Investițiile majore făcute în infrastructură în prima jumătate a secolului al XIX-lea diminuaseră semnificativ potențialul de profitabilitate a metropolei. Era nevoie de o supapă investițională nouă pentru capitalul acumulat, iar arealul colonial apărea ca cea mai bună soluție⁹. Hannah Arendt oferă o perspectivă diferită de cea proiectată de Lenin. În concepția ei, imperialismul nu semnala începutul sfârșitului pentru sistemul capitalist, ci „(...) prima fază a conducerii politice a burgheziei mai curând decât ultima etapă a capitalismului”¹⁰. După ce investițiile în lucrările publice majoraseră capitalul european, acesta urma să se reverse în piețele de dincolo de Atlantic, cu Statele Unite ca principal debușeu.

⁸ Lenin 1987: 213.

⁹ Potrivit lui Andre Gunder Frank, cheltuielile cu capitalul fix ce creaseră piață internă mai întâi în Anglia, iar apoi în Franța, Italia și Germania, contribuind la dezvoltarea industrială a Europei Occidentale, proveneau din supra-exploatarea economiilor coloniale împinse pe panta dezvoltării subdezvoltării.

¹⁰ Arendt 1968: 18.

La prima vedere, strategiile expansioniste ale statelor și imperiilor au motivații economico-politice. Punctând logica expansionistă a capitalismului modern, Max Weber arată că preocuparea acestuia o reprezintă exporturile către piețele străine, diferența față de statele antice fiind aceea că acestea din urmă erau interesate de cucerirea teritoriilor din care erau aduse bunuri și materii prime. Cu toate acestea, impulsul fundamental al expansiunii politice nu este unul comercial, specifică Weber, ci mai curând unul psihologic, și-anume dorința de afirmare a prestigiului statului. „Prestigiul puterii înseamnă slăvirea puterii exercitate asupra altor comunități; înseamnă expansiunea puterii, dar nu întotdeauna prin anexare sau subjugare. Marile comunități politice sunt exponenții naturali ai pretențiilor la un astfel la prestigiu”¹¹. Max Weber era adeptul darwinismului social. Aplicat logicii economice, acesta arăta că, pentru a concura cu succes pe piața mondială, statele nu doar că trebuie să susțină afirmarea unui capitalism dinamic, dar simultan trebuie să se abțină de la a-i proteja pe producătorii indigeni mai puțin eficienți și loviți puternic de agenții economici externi¹². Întrăurit la rându-i de principiile darwinismului social, Joseph Schumpeter socotește că expansionismul, și imperialismul în calitate de climax al acestuia, ține de natura organizației politice a statului, ce are privirea orientată neconținut spre exterior. „(...) imperialismul este dispoziția lipsită de obiect a statului către extindere nelimitată, cu ajutorul forței”¹³. Probabil că aplecarea spre extindere nelimitată este sădită în potențialul oricărui stat. Însă actualizarea acestei latențe expansioniste o reușesc doar statele puternice. Să vedem care sunt ingredientele puterii statului.

Giovanni Arrighi și Immanuel Wallerstein susțin că dominația în câmpul relațiilor internaționale aparține statului care are, simultan, preponderență pe trei paliere: productiv, comercial și financiar¹⁴. Începând cu secolul al XVII-lea, tridentul hegemonic identificat de cei doi teoreticieni a trecut de la Olanda la Marea Britanie, iar apoi de la Marea Britanie la Statele Unite ale Americii. David Harvey reconstruiește tiparul hegemonic identificat de cei doi prin montarea unui nou pilon al puterii. „Banii, capacitatea productivă și forța militară sunt cei trei stâlpi ai hegemoniei în capitalism”¹⁵. Arrighi, profesor de sociologie în cadrul *Centrului Fernand Braudel* pentru studiul economiei, sistemelor istorice și civilizațiilor din cadrul Universității Binghampton, nu scapă din vedere puterea militară atunci când imaginează formula hegemoniei în politica mondială, el atribuind dublă însemnătate războiului. În primul rând, războiul mărește

¹¹ Weber 1978: 911.

¹² Muller 2002.

¹³ Schumpeter 1991: 143.

¹⁴ „Câtă vreme dominația se reazemă pe coerciție, leadership-ul care definește hegemonia se sprijină pe capacitatea grupului dominant de a se prezenta pe sine, și de a fi perceput astfel, ca purtător al interesului general”. Arrighi & Silver 1999: 26.

¹⁵ Harvey 2005: 42.

permanent decalajul de dezvoltare dintre hegemon și statele care aspiră la acest statut. În al doilea rând, prin mijlocirea războiului, hegemonul întârzie declanșarea procesului de dizolvare a propriilor atuuri geopolitice. Cea care se poate întoarce împotriva statului reper este tocmai expansiunea financiară a acestuia, sesizează Arrighi. Lichiditățile puse la dispoziție de hegemon statelor cu economii emergente, unde rata profitului este mai mare decât în economia dominantă, pot transforma aceste state în concurențe serioase pentru statul reper, pe toate cele trei dimensiuni care asigură supremația geopolitică.

David Harvey, care utilizează un tipar de analiză hegelian, consideră că sistemul capitalist este caracterizat de o stare dialectică care îl silește să găsească răspunsuri în afara sa. Criptic la început, Harvey nuanțează ulterior și arată că stabilitatea sistemului capitalist depinde de felul în care sunt rezolvate crizele de supra-acumulare. Investițiile în infrastructură apar ca primă soluție, după care tensiunile generate de o nouă supra-acumulare sunt preluate de alteritate și de resursele acesteia. Adică de statele din periferia sistemului mondial modern și de popoarele acestora, care pun la dispoziția statelor metropolitane pământ, resurse naturale și forță de muncă. Cercetarea lui David Harvey are ca obiect a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea. El observă că, în Occident, spectrul supra-acumulării este exorcizat de procesele de privatizare a activelor statelor, proces demarat la începutul anilor '80 sub presiunea paradigmei neo-liberale și a filosofiei economice difuzată de aceasta. Dacă privatizarea activelor statelor metropolitane a avut răsfrângere socială largă, în suburbiile sistemului mondial modern privatizarea a avut finalitate socială redusă. Privatizarea prin deposedare s-a făcut prin vânzarea activelor statului la prețuri derizorii ca urmare a devalorizării monedei naționale. Presiunile ce comprimaseră valoarea monedei naționale într-atât, încât bunurile statului au fost înstrăinate aproape gratuit, proveneau din acordurile încheiate cu instituțiile financiare mondiale, cele care, dacă ar fi urmat îndemnul lui Fukuyama, ar fi trebuit să catapulteze periferiile sistemului mondial modern din istorie în supra-istorie, acolo unde, potrivit filosofului american, s-ar fi găsit metropola. Însă privatizarea prin deposedare a împins periferiile, din nou, în subsolul istoriei. Cartea lui Harvey nu mustește de noutăți. Despre acumularea prin deposedare scria încă de la mijlocul secolului trecut Andre Gunder Frank, care concentra efectele sociale nefaste provocate de capitalul uzurar în sintagma dezvoltarea subdezvoltării. Privatizarea prin deposedare a fostelor țări comuniste, bunăoară, a produs urmări similare cu cele ale dezvoltării subdezvoltării induse în colonii de felurite imperii. Iată care sunt acestea. „(...) dezvoltarea unei economii de export bazată pe o distribuție a veniturilor excesiv de inegală, drenarea surplusului economic către metropolă, transformarea structurii de clasă și a economiei locale și naționale în funcție de (...) nevoile de dezvoltare ale metropolei, alianța

naturală dintre puterea metropolitană din colonie și interesele locale reacționare ce dă naștere politicilor subdezvoltării (...)”¹⁶.

România în Uniunea Europeană

În perioada postcomunistă, strategiile economice dezvoltate în România au fost marcate de linia doctrinară a principalului partid de guvernământ. Față de investitorii străini, FSN, iar mai apoi ramura acestuia, Partidul Democrației Sociale din România, a avut o atitudine rezervată, întrucât dezmembrarea combinatelor mamut construite în perioada comunistă s-ar fi soldat cu un număr însemnat de șomeri. De aici, creșterea riscului de turbulențe sociale. În același timp, odată cu achiziționare activelor publice de către feluriți particulari, s-ar fi restrâns semnificativ aria controlului politic asupra principalelor resurse. Decizia de privatizare a companiilor statului, prin care au fost scoase la mezinț 53% dintre companiile publice, a fost acompaniată de înființarea regiilor autonome, care păstrau controlul statului asupra zonei strategice a economiei naționale¹⁷. Nu insist foarte mult asupra performanței economice generată de identitatea strategică a ex-comuniștilor, o viziune desprinsă totuși de ideile neoliberale. După prăbușirea economică din 1991, de -12,9%¹⁸, economia este revigorată ulterior. Cu toate acestea, cel mai bun an de guvernare a ex-comuniștilor, anul 1995, când se înregistrează o creștere economică de 7,1%, e sub performanța anului 1989. PIB-ul României din 1989, la valoarea leului din acel an, era de 798 miliarde de lei, pentru ca PIB-ul anului 1995 să fie de doar 676 miliarde de lei, la valoarea leului din 1989. De asemenea, salariul mediu net din 1995 era cu 25% mai mic decât cel din 1989.

Identitatea strategică formulată de CDR dă naștere, din perspectiva atitudinii față de Occident, *imitației agresive*. „Imitația agresivă este atitudinea bazată pe dorința de a adopta valori politice, recomandări de politici publice și sugestii provenite din Occident fără discuție și cu intervenții locale minore. Deși cei care implementează și traduc în limbaj politic aceste măsuri sunt actorii locali, perspectiva locală, ca poziție de putere alternativă, este în general absentă sau nesocotită. Renunțarea completă la sistemul comunist, fără a se analiza ceea ce s-a realizat și ceea ce trebuie schimbat este exemplul unei astfel de atitudini (...)”¹⁹. Imitația agresivă este consecința programului electoral cu care CDR câștigă alegerile în 1996. Pe lângă *Contractul cu România*, care stipula că în termen de 200 de zile de la preluarea puterii guvernarea CDR va ameliora semnificativ situația social-economică a României, liderii partidelor istorice promisese

¹⁶ Frank 2009: 149.

¹⁷ Potrivit Legii 15/1990, ramurile strategice ale economiei naționale erau industria de armament, industria energetică, industria minieră, serviciile poștale și transportul feroviar.

¹⁸ Zamfir & Stănescu 2010.

¹⁹ Pop 2006: 124.

electoratului propriu grabnica integrare a României în structurile euro-atlantice. Într-atât s-a preocupat administrația Emil Constantinescu de accesarea României în NATO și Uniunea Europeană, percepute ca singurele zone instituționale care ar fi garantat suveranitatea României, încât o serie de măsuri punctuale prevăzute de *Contractul cu România* - restituirea terenurilor agricole veritabililor proprietari, măsuri de relansare a agriculturii, introducerea venitului minim garantat etc. - au fost fie amânate, fie nesocotite. „CDR a promovat un program economic bazat pe ideea «scurtării tranziției» și a trecerii la economia de piață, precum și o strategie economico-politică ce a pivotat îndeosebi în jurul angajamentului pentru integrare euro-atlantică și deschidere economică”²⁰. Deschiderea economică presupunea aplicarea terapiei de șoc, adică reforma instituțională care elimina statul din zonele strategice ale economiei naționale. Dar această reformă instituțională servea în primul rând intereselor sistemului extern, cum corect remarca Vladimir Pasti²¹, și abia în al doilea rând celui intern. Iar când ne referim la interesele sistemului extern, ne referim mai ales la cele ale companiilor transnaționale și ale statelor aflate în spatele acestora. Iată cum înfățișează Naomi Klein scopul terapiei de șoc: „(...) crearea unor oportunități pentru obținerea unor profituri enorme, realizate foarte rapid, nu în ciuda stării de anarhie, ci datorită ei”²². Să trecem în revistă câteva dintre consecințele sociale produse de terapia de șoc în România, program de reformă neoliberal elaborat și tutelat de Fondul Monetar Internațional.

Anii 1995 și 1996 fuseseră ani de creștere economică, o creștere economică căreia i se imputa totuși că s-a făcut pe stoc și că a încetinit, astfel, circuitul economic prin apariția blocacajelor financiare. În 1997, anul în care demarează aplicarea terapiei de șoc în România, PIB-ul se contractă cu 6,1%, deși prognozele FMI anunțau o scădere de maxim 2,2%. Dramatică a fost însă scăderea salariului mediu net, mai mic cu 30% în 1997 față de anul precedent. Totodată, până la sfârșitul anului inflația ajunge până la 154,8%, deși estimările îi fixaseră o limită maximă de 90%. Pentru România, precum și pentru Rusia, terapia de șoc s-a dovedit un eșec. „Programul s-a dovedit catastrofal pentru România care se va confrunța cu încă trei ani de recesiune severă. Acest episod a dublat numărul oamenilor aflați sub pragul național de sărăcie, sub care coboară 41% din totalul populației. Combinația dintre un guvern român prea dornic de recunoaștere internațională și astfel dispus să respecte ideile neo-liberale, și un Fond Monetar Internațional ghidat doar de ideologia neo-liberală a amânat

²⁰ Blokker 2004: 189.

²¹ „Asta nu înseamnă că trebuie să renunțăm la a mai importa forme occidentale. Ele sunt necesare în primul rând pentru a asigura integrarea în sistemul internațional, cel economic și cel politic sau strategic. Nu trebuie însă să ne așteptăm ca ele să producă mai mult decât atât”. Pasti 1995: 24.

²² Klein 2008: 258.

dezvoltarea economiei României cu câțiva ani”²³. Pe lângă că nu a produs bunăstare, terapia de șoc a subminat sistematic fundamentul democrației, anume clasa de mijloc autohtonă. Prin urmare, terapia de șoc nu furniza nici libertate. În aceeași măsură ca în zilele noastre, pentru menținerea deficitului bugetar în anumiți parametri s-au avansat soluții fiscale. Dincolo de faptul că duritatea măsurilor fiscale a stimulat economia informală, aproximativ 40% din activitatea economică sustrăgându-se impozitării, majorarea neconținută a taxelor și impozitelor, alături de inventarea de noi biruri, au lovit puternic sistemul privat și antreprenorii indigeni. O firmă de avocatură străină observa cum rețetele reformatoare pe care FMI le prescria statului erau defavorabile cetățenilor români. În loc să ridice o clasă mijlocie, legile fiscale ale României distrug modesta clasă de întreprinzători a țării.

Secțiunea evidențiază faptul că decalajele de dezvoltare dintre Vest și Est s-au menținut în bună măsură. În debutul anilor '90, productivitatea muncii în statele occidentale era de 25-28\$ pe oră, comparativ cu doar 5-6\$ pe oră în fostele țări comuniste²⁴. Cel mai facil indicator macroeconomic utilizat pentru evidențierea diferențelor de dezvoltare dintre state este PIB-ul. Indicatorul ocultează însă o serie de realități sociale, cea mai importantă fiind distribuția socială a avuției sau polarizarea socială. La nivelul Uniunii Europene, România continuă să fie una dintre cele mai polarizate țări din perspectiva distribuției veniturilor. Pentru anul 2015, coeficientul Gini este de 0,34 pentru România, depășită la acest capitol de Bulgaria (0,35,4) și Letonia (0,35,5). Din 2007, România pare să fi înregistrat ceva progrese în acest sens, având în vedere că în anul accederii în clubul european indicele Gini era de 0,37 (Eurostat, 2015). Progrese au fost înregistrate și în raport cu salariul minim, care a crescut de aproape două ori din 2007. Cu toate acestea, salariul minim în România este de doar 235 de euro pe lună, comparativ cu 410 euro pe lună în Polonia și 1502 euro în Danemarca. Diferențele sunt consistente și în privința salariului mediu, de doar 417 euro în România²⁵, comparativ cu aproape 700 de euro în Polonia și peste 2.500 de euro în Danemarca. Polarizarea socială și diferențele salariale se reflectă în consum. În România, consumul relativ pe cap de locuitor însemna, în 2014, doar 59% din consumul pe cap de locuitor la nivelul Uniunii Europene, procent situat la nivelul anului 2011. În Polonia de pildă, în 2014, consumul relativ pe cap de locuitor era de 74% din cel existent în Uniunea Europeană. În Danemarca, consumul relativ pe cap de locuitor în 2014 este de 114% din cel existent la nivelul Uniunii Europene (Eurostat, 2015).

²³ Pop 2006: 130.

²⁴ Berend 2009.

²⁵ De remarcat că salariul mediu din România este echivalent cu salariul minim din Polonia.

În loc de concluzie

Dacă pe plan intern a garantat hegemonia unei elite politico-economice, prin felul în care a reglementat creditarea internațională, viziunea neoliberală a conservat preeminența metropolei. În cazul în care întreprinzătorii din țările aflate în curs de dezvoltare doresc să atragă bani de pe piețele financiare internaționale, se impune ca statul de origine al acestora să dețină rezerve valutare importante. Mai mult decât atât, statul respectiv este obligat să investească o parte a acestor rezerve în obligațiunile emise de metropolă. Prin urmare, dacă băncile din centrul sistemului mondial modern împrumută antreprenorii unui stat aflat în periferie, atunci statul cu pricina este obligat să finanțeze deficitele bugetare ale statelor metropolitane. Numai că există o diferență consistentă între dobânda percepută pentru creditele acordate sectorului privat dintr-o țară aflată în curs de dezvoltare, de aproximativ 12%, și dobânda oferită, de pildă, de statul american celor care investesc în bondurile sale, de aproximativ 4%²⁶. Urmarea e firească. Drenând plusvaloarea statelor periferiale, ruptura dintre metropolă și suburbiile sistemului mondial modern continuă să se adâncească. În felul acesta, neoliberalismul contribuie atât la accentuarea disparităților naționale, cât și a celor globale. Indicatorii utilizați în ultima secțiune vădesc faptul că România a recuperat un crâmpei din decalajul de dezvoltare existent în anii '90, dar ritmul este unul foarte lent, ceea ce confirmă concluziile lui Samir Amin, care citește economia mondială dintr-o perspectivă marxistă. Decalajele de dezvoltare dintre metropolă și periferie sunt imposibil de recuperat. Mai ales în condițiile în care întârzierea tehnologică a periferiei în raport cu metropola este de cel puțin două generații²⁷.

²⁶ Harvey 2005.

²⁷ Frank 2009.

BIBLIOGRAFIE

- Amin, S. (2014). *The Implosion of Capitalism*, London, Pluto Press.
- Arendt, H. (1968). *Imperialism*, New York Harcourt Brace Janovich.
- Arrighi, G. & Silver, B. J. (1999). *Chaos and Governance in the Modern World System*, Minnesota, University of Minnesota Press.
- Arrighi, G. (2006). *The Long Twentieth Century*, New York, Verso.
- Berend, I. T. (2009). *From the Soviet Bloc to the European Union. The Economic and Social Transformation of Central and Eastern Europe since 1973*, New York, Cambridge University Press.
- Blokker, P. (2004). *Varieties of Modernity: The Romanian Post-Communist Experience as a Renewed Attempt at Modernisation*, London, Routledge.
- Böröcz, J. & Sarkar, M. (2005). „What Is the EU?” în *International Sociology*, Vol 20(2): 153–173, SAGE, London.
- Cini, M. & Borragán, N. P.-S. (2010). *European Union Politics*, New York, Oxford University Press, ed. a III-a.
- Frank, A. G. (2009). *Dependent Accumulation and Underdevelopment*, New York, Monthly Review Press.
- Gowan, P. (ed.) (2000). *The Question of Europe*, New York, Verso.
- Hardt, M. & Negri, A. (2001). *Empire*, Harvard University Press.
- Harvey, D. (2005). *The New Imperialism*, New York, Oxford University Press.
- Klein, N. (2007). *Doctrina șocului. Nașterea capitalismului dezastrelor*, București, Ed. Vellant.
- Kuus, M. (2014). *Geopolitics and Expertise. Knowledge and Authority in European Diplomacy*, Oxford, Wiley Blackwell.
- Lenin, V. I. (1987). *Essential Works of Lenin*, New York, Dover Publications.
- McCormick, J. (2007). *Weber, Habermas, and Transformations of the European State*, New York, Cambridge University Press.
- Pasti, V. (1995). *România în tranziție. Căderea în viitor*, București, Ed. Nemira.
- Pasti, V. (2006). *Noul capitalism românesc*, Iași, Ed. Polirom.
- Pop, L. (2006). *Democratising Capitalism? The political economy of post-communist transformations in Romania, 1989-2001*, Manchester, Manchester University Press.
- Schumpeter, J. A. (1991). *The Economics and Sociology of Capitalism*, New Jersey, Princeton University Press.
- Skousen, M. (2007). *The Big Three in Economics: Adam Smith, Karl Marx and John Maynard Keynes*, New York, M. E. Sharpe.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society*, London, University of California Press.
- Zamfir, C. & Stănescu, I. (2010). *Raportul social al ICCV. După 20 de ani: Opțiuni pentru România*.